

100 години от рождението на Радослав Мутафчиев

(1914–1985)

На 12.XII.2014 г. се навършват сто години от рождението на ст.н.с. Радослав Мутафчиев – повод да си спомним за човека, учителя, учения. И да се поклоним пред светлата му памет.

Радослав Мутафчиев беше от онези езиковеди, за които любопитството и търсещата мисъл бяха водещ стимул в изследователската работа, а натрупващите се знания и факти – обвързани от един постоянно развиван новаторски подход към тяхното анализиране и интерпретиране.

Началото на неговата научна дейност е положено през 1946 г., когато постъпва в основаната през 1942 г. Служба за български речник, прераснала впоследствие в сегашния Институт за български език на Българската академия на науките. Около 30 години той работи като научен и старши научен сътрудник (втора степен) в Секцията за българска лексикология и лексикография, а по-късно – като ръководител на Групата по статистическо и приложно езикознание, създадена към ръководената от професор Любомир Андрейчин Секция за съвременен български език.

Лексикографската му работа е свързана преди всичко с неговото участие в съставителския колектив на третия Речник на съвременния български книжовен език (1955–1959), като успоредно с това разработва и поредица от теоретични и конкретни проучвания в областта на българската лексикология, лексикография и стилистика, изкристализирали в процеса на дългогодишната му работа върху тълковния речник, както и върху езика (предимно лексиката) на българската поетическа реч. В тях той постепенно обръща погледа си и към възможностите и използването на математическата статистика в езикознанието. Междувременно вниманието му се насочва и към стилистичните функции на морфологията, защитавайки дисертация на тема „Сегашно историческо време в съвременния български език (граматико-стилистично проучване на една морфологична категория)“, която е публикувана през 1964 г. като отделна книга.

В Групата по статистическо и приложно езиковедие Р. Мутафчиев се посвети изцяло и всеотдайно на лингвостатистиката с работата върху Честотния речник на българската публицистика като неин ръководител, организатор и редактор; речникът се появи в експериментален тираж през 1995 г. и с пълното си второ издание през 2001 г.

Тук бих искала да представя неговата разнообразна по съдържание научна продукция в един обобщен вид, като се спирам върху наложените се две основни направления в нея – изследването на лексиката като система и приложимостта на резултатите от тази изследователска работа в лексикографската практика, от една страна, и въвеждането на методите на математическата статистика – в нея и особено в изследването на различните видове текст и по-точно на неговото стилово разнообразие, от друга. Публикуваните материали – статии, студии, монографии – се обединяват от такива общи изисквания към разработваната тема, като точност, обективност, пълнота и съпоставимост на подбирания материал, поставяне на хипотези и тяхното доказване, търсене на причините за наложените се закономерности и изводи, приложимост на резултатите и тяхната перспективност в развитието на науката за езика. Обръща се внимание и на въпроси като език и реч, синхрония и диахрония; специални акценти са поставени върху необходимостта от сравняване и измерване, отделно място заемат и консултациите, посветени специално на същността и прилагането на основните статистически характеристики в лингвистичното изследване.

Разработваните въпроси и предлаганата методология остават актуални и до днес, половин век след тяхното поставяне, и биха могли – и заслужава – да се съхранят, използват и доразвият от съвременното българско езиковедие. По-долу цитирам извадки от негови трудове, което ни позволява да „чуем“ – точно – неговия глас¹:

1 Подробна библиография на трудовете на Р. Мутафчиев е поместена в сп. „Съпоставително езиковедие“ (1984, кн. 4, с. 97–100); в по-широк и конкретен обхват те са представени в сп. „Български език“ (1984, кн. 6, с. 548–550). И двата материала са посветени на неговата 70-годишнина. Допълнение към тях е и една кратка бележка, публикувана по повод на неговата кончина в сп. „Съпоставително езиковедие“ (1986, кн. 2, с. 127–128).

Цитираните тук откъси са от изследвания, публикувани в периода 1965–1972 г. в списанията „Български

– В лингвистиката още от възникването ѝ като наука несъзнателно се е използвала статистиката за установяване на закономерностите в разпределението на езиковите елементи. Това обаче е била статистика много обща и до голяма степен неточна. Все пак обаче едно е да се използва статистическият метод, както казват някои учени, като необходима форма на мисленето, а друго е да се прилага този метод по един систематичен начин към лингвистичните данни (*Възможности за прилагане на статистическия анализ в лингвистиката*. БЕ, 1968, кн. 1, с. 24).

– Ако се изследват няколко последователни синхронни отрязъка, ще се види, че в онези от тях, които са близки по време до съвременното състояние на българския език, инфинитивът (например) е намалил много близко до нула своята честота, за сметка на който пък „да-конструкцията“ е увеличила честотата си. За да може да се наблюдават тези процеси, трябва да се изследват в синхронен план. В това отношение именно трябва да се говори за динамика в синхронията и именно затова в синхронния план намират широко приложение квантитативните методи на изследване, тъй като увеличаването или намаляването на силата на едно езиково явление е въпрос на фреквентност. Защото за да се стигне до ново качество в езиковата система, най-напред се започва с количествени изменения (*Лингвистичното изследване в светлината на синхронния и диахронния анализ*. БЕ, 1970, кн. 1, с. 29).

– Всеки лингвист, прилагащ синхронния анализ, се интересува от сложната структурна организация на езика с оглед да се изяснят специфичните взаимодействия, връзки и отношения между елементите на езика. Тези връзки и отношения синхронният анализ позволява да се разглеждат във всички равнища на езика. Той открива, че всеки елемент е съставна част на определена структура в цялостната езикова система, и вижда, че езикът представлява една сложна йерархия от подсистеми, в които може да се търси навсякъде строг и еднозначен

език“ (БЕ) и „Език и литература“ (ЕЛ) и в Известията на Института за български език (ИИБЕ); те са подредени в известна тематична последователност, като в повечето случаи се преливат един в друг. Бележките в скоби са мои доуточнения; с [...] е отбелязан пропуснат текст от съответната публикация. Незначителните на брой отклонения от днешния правопис са оставени без корекции.

критерий за оценка на фактите и отношенията. Именно затова днес синхронната лингвистика става точна наука и дава широки възможности при изследване на езика да се използват структурните методи, да се търсят статистически, теоретико-информационни, теоретико-множествени, теоретико-вероятностни и други математически модели на езика, както и да се правят сериозни типологически изследвания на езиците [...] Така лингвистичното изследване се освобождава от редицата интуитивни изводи, които в много случаи може да се окажат не само неточни, но и погрешни. Именно затова правилното схващане на проблемата за синхронията и диахронията дава възможност на съвременната лингвистика да построява модели, които описват различните взаимовръзки между елементите на езика на различните негови равнища (фонологично, морфологично и синтактично), като се използват структурни методи и методите на съвременната математика и математическа логика (*Лингвистичното изследване в светлината на синхронния и диахронния анализ*. БЕ, 1970, кн. 1, с. 30–31).

– Статистическият метод е полезен, когато се прилага и в диахронен план. Например при изследване лексиката на стари писмения паметници в голяма степен той подпомага разрешаването на много проблеми от историята на езика и по-специално при изясняването на причините, предизвикали промените в лексиката на един език в различните етапи от развитието му. Така този метод се оказва много полезен за историческата лексикология и лексикография. За лингвистиката е доста важно да се знае не само фактът, че дадена дума е съществувала в езика в определен период от неговото развитие, но и да се установят какви са били нейните функции през този период, какви промени са настъпили в честотата ѝ в по-раншните и в по-късните етапи и във връзка с това какви изменения са настъпили в нейната семантична структура. Интересно е също така да се сравни честотата ѝ с честотата на нейните синоними, и то в няколко различни етапа от развитието на езика. Това сравнение ще позволи да се видят промените, които настъпват в структурата на синонимните редове, в които

различните думи са техни компоненти. Тогава лингвистът ще има много точни сведения за историята на разположението на синонимите в синонимните редове, ще определи точно кой от синонимите е представителният, доминантният синоним за реда в дадена епоха. Защото увеличаването или намаляването на честотата на един или друг синоним винаги води до прегрупиране на синонимите в реда, тъй като са настъпили изменения в семантичните системи на отделните думи (*Възможности за прилагане на статистическия анализ в лингвистиката*. БЕ, 1968, кн. 1, с. 27–28).

– Чрез количествения анализ много добре може да се изучи статистическата организация на даден текст. Употребата на дадена граматическа форма, отделни лексикални факти, граматически конструкции или синтактични единици се намира в много тясна зависимост от функционалния стил на езика, от темата на съобщението, от художествения замисъл на автора, от жизнената ситуация и редица други фактори. Именно затова резултатите, получени чрез количествените методи, обикновено служат, за да се характеризира качествена страна на езиковите факти (*Основни статистически характеристики в лингвистичното изследване (Средни величини)*). БЕ, 1970, кн. 5, с. 466).

– [...] езиковото общуване в която и да е област на човешката дейност има своя конкретна форма, която се определя от известен подбор на езиковите средства. Въз основа на този подбор, обусловен от много фактори, в езика възникват различни езикови стилове, наречени още функционални стилове, които представят обособени езикови системи, съществуващи в границите на литературния език. Това са по-скоро езикови средства, обединени в отделни вътрешно организирани съвкупности, характерни за определена група хора, говорещи на един общ език. Въпреки всичко това трябва да се отбележи, че езиковите стилове не представляват абсолютно затворени системи с точно определен езиков състав, а системи, проникващи се и преливащи се една в друга (*Статистически наблюдения върху стила на българската мемоарна литература от последното десетилетие на миналия век*. ИИБЕ, 1967, кн. XIV, с. 43).

– [...] с критериите на качествения анализ на езика не може да се задоволим при точното дефиниране на даден стил, тъй като всеки стил има по начало статистическа структура. Ето защо тук се появява необходимостта да се даде количествена характеристика на езиковите средства в стила, за да бъде пълно и точно неговото описание. Количествената характеристика обаче изисква да се използват методите на математическата статистика и на теорията на вероятностите. Тези методи на анализ върху стила на определени произведения ни позволяват да открием не само общите им черти, но ни дават възможност да намерим числови показатели, въз основа на които да съдим за техните отличителни черти. Статистиката тук е необходима, защото ще ни даде много точни и конкретни критерии, въз основа на които не само ще се установи броят на стилите, но ще се даде и тяхното точно описание. Изобщо „дефиницията на понятието „стил“ е невъзможна без математическата статистика. Всеки научен опит за дефиниране на стила води до статистиката“ (проф. Мирослав Янакиев) (*Статистически наблюдения върху стила на българската мемоарна литература от последното десетилетие на миналия век*. ИИБЕ, 1967, кн. XIV, с. 44).

– Изучаването на честотите на думите е от особено голямо значение за лексикологията и за лексикографската практика, тъй като честотата на думата се намира в много тясна връзка с нейното лексикално значение [...] Ето защо честотата е мярката, с която може да се измерва семантичната значимост на думата. Както се вижда, въвеждането на статистическия метод в изследванията по лексикология и в лексикографската практика освобождава работата на изследвача от известни субективни оценки и му дава възможност чрез обективни числови данни да открие точно семантичните особености на думата. Така опитите при разрешаване на проблемите на семантиката получават неочаквано прости разрешения, като се използва теоретико-вероятностният подход при изследване значението на думата (*Възможности за прилагане на статистическия анализ в лингвистиката*. БЕ, 1968, кн. 1, с. 26 и 27).

– Установяването на йерархическите групи думи, като се започне от най-честите думи до най-редките, ни дава възможност да видим каква информация носи всяка отделна дума.

[...] Думите, които се употребяват твърде често в различните речеви ситуации, носят малка информация. Обаче думи с твърде конкретни значения се повтарят рядко, и то в специални контекстови ситуации, затова тяхната информация е твърде голяма (*Структура на лексиката в български художествен и публицистичен текст (Статистически наблюдения)*). ИИБЕ, 1972, кн. XXI, с. 7).

– Честотата на отделната дума е особено важна при определяне стилистическата характеристика на думата, а стилистическата характеристика може да се определи обективно само след внимателна статистическа проверка. Много от стилистическите бележки, особено бележките „рядко“, „остаряло“, „архаизъм“, „неологизъм“, „историческо“, „народно“ и мн. други обективно точно могат да се установят само по статистически път. Досега в нашата лексикографска практика все още не е установен достатъчно надежден начин за установяване на стилистическата характеристика на думата. Това може да стане, когато фреквентният речник покаже честотите на думите в отделните стилове на езика (*Фреквентен речник (Същност и значение)*). БЕ, 1965, кн. 2, с. 157).

– Речникът на честотите на думите в един език е типично научно изследване, при което в голям мащаб се използват статистическите методи за изучаване на речниковия състав на езика. Статистическите характеристики, посочени в такъв речник, представляват голям интерес за изучаване свойствата на даден текст. При изучаването на историята на съвременния литературен език и на всеки отделен езиков стил речникът на честотите на думите е голяма необходимост, тъй като чрез него може да се намерят обективни критерии за установяване на книжовните норми в литературния език и др. (*Възможности за прилагане на статистическия анализ в лингвистиката*). БЕ, 1968, кн. 1, с. 26).

– Ние знаем, че езикът постепенно се попълва с нов лексикален материал, който се взема от другите езици или се създава на базата на самия език. Изобщо промени в лексиката на езика стават постоянно. Съществува много голямо движение на лексиката от активния към пасивния речник и в продължение само на няколко десетилетия активната лексика значително изменя своя облик както по своя състав, така и по своята честота. За да се отразят честотите на думите в съвременния момент, напълно естествено е да се вземат текстове от съвременни произведения. Произведения напр. в български език от Вазов, дори Елин Пелин и Йор. Йовков биха изменили значително картината на честотите на думите в българския език, тъй като се знае, че активната лексика днес не е била такава, каквата е била преди 30–40 години. Ето защо много сериозен е въпросът за подбора на текстовете, за ексцерпиране на материала за речника. Необходимо е да се вземат текстове от всички литературни жанрове, които съществуват в съвременната литература. Като се има пред вид, че разговорният стил е по-слабо застъпен в литературата, а за съставянето на фреквентния речник е нужен текст с много голяма дължина, трябва да се обмисли сериозно въпросът за установяване честотите на думите в разговорната реч. (*Фреквентен речник (Същност и значение)*). БЕ, 1965, кн. 1, с. 159).

– Тези речници (на езика на отделен писател, с тълковно-честотен характер) позволяват да се правят редица изследвания. Особен интерес представляват изследванията на статистическата структура на лексиката в езика на отделния писател. Установено е вече, че всеки достатъчно дълъг текст от какъвто и да е литературен жанр притежава определена статистическа структура. У всеки отделен автор има строго определено съотношение между най-честите, по-малко честите и съвсем редките думи. В зависимост от това може да се съди за разнообразието или еднообразието на речника му. Независимо от това статистическите характеристики на езика на писатели от типа на Пушкин за руския език, на Ботев за българския, на Мицкевич за полския, изведени от честотите на думите в съответните речници, ни позволява да определим не само индивидуални-

те особености на лексиката на писателя, но и да се направи характеристика на езика на съответната епоха (*Фреквентен речник (Същност и значение)*). БЕ, кн. 2, с. 156).

– Създаването на един такъв (тълковен) речник поглъща много труд и запълва твърде дълъг период от време на много хора, ако трябва да се обхване в достатъчно голям обем лексиката на един език. Затова при подготовката на лексикографската му база и при изработването на предварителната му програма трябва да се води сметка не само за съвременното състояние на изследванията в областта на семантиката и на постиженията на лексикографията в днешния момент, но и за перспективите на тяхното по-нататъшно развитие (*Анализ на лексиката по семантични полета*. ЕЛ, 1971, кн. 2, с. 27).

– Тълковният речник има за задача да представи и да опише лексиката на един език, като се съобразява с обстоятелството как лексикалните единици са организирани в отделни класове, които още се наричат м и к р о с и с т е м и. Досегашната лексикография все още не е успяла да си изработи логически точен принцип, чрез който да се отчита системният характер на лексиката. Съставянето на статиите за отделните думи по азбучен ред, както обикновено се постъпва у нас, практически е удобно за тези, които използват речника, но не може да се приеме нито за удобно, нито за научно обосновано, когато се съставя самият речник. Азбучният ред, казано парадоксално, е едно „организирано безредие“. То е „организирано“, защото лексикалните единици са поставени в определен ред, обаче е „безредие“ от гледището на системната организация на лексиката на езика. Това безредие не позволява да се анализират в пълнота семантичните отношения между думите и води в болшинството от случаите до неопределено или лошо дефиниране значенията на отделните думи. Следователно тълковният речник, за да представлява в истинския научен смисъл на думата лингвистично изследване, още при своето изработване трябва да се съобразява с посочената системност на лексиката (*Анализ на лексиката по семантични полета*. ЕЛ, 1971, кн. 2, с. 28).

– Установено е, че във всеки текст много езикови единици се повтарят. Повтарят се много често граматичните категории (напр. части на речта, формите за единствено и множествено число, формите за рода на съществителните и на прилагателните, формите за време при глаголите и т. н.). Лингвостатистиката е установила, че се създава определено впечатление у читателя или у слушателя от повторението на някои езикови единици, граматически форми, конструкции и т. н. Например, ако се установи броят на глаголните форми в текстове от различни функционални стилове, ще се види, че този брой е различен. Следователно и средните аритметични на тези единици в различните стилове ще са различни. Когато един текст е наситен с повече глаголни форми, т. е. средната му аритметична е по-голяма от тази на друг текст, това е сигурен показател, че двата сравнявани текста принадлежат към два различни функционални стила на езика, защото впечатлението от единия текст е едно, а от другия е друго. Ето защо този среден показател може да служи като характеристика на даден стил в езика. Изследвачът трябва да познава особеностите му, за да може да надникне в особеностите на езиковата система и да открива нови страни, които качественият анализ не би могъл да открие (*Основни статистически характеристики в лингвистичното изследване (Средни величини)*). БЕ, 1970, кн. 5, с. 471).

– Въз основа на ранговите номера (при корелационния анализ) може да се открият кои от думите намаляват честотата си. Този факт може да ни открие причините, които водят до тези промени. Например благодарение на някакви обществени промени са се появили нови думи, които засилват употребата и изместват други думи. Тези нови думи, които засилват употребата си, навлизат все по-стабилно в устойчивия пласт на общоупотребимата лексика на езика.

[...] Проблемата за сравняване на речниковия състав на отделни текстове, на речниковия състав на отделни писатели или установяването на общата и различната лексика между отделните диалекти и др. има голямо значение в лингвистиката при разрешаване на въпросите на историята и съвременното състояние на езика. За разрешаването на подобни задачи математическата ста-

тистика предлага методите на корелационния анализ (*Сравнение на речниковия състав на текстове въз основа на корелационния анализ*. БЕ, 1972, кн. 4, с. 362).

– Когато фреквентният речник ни покаже най-често използваните думи в българския език, ние ще бъдем осведомени за всички ония ситуации, в които съвременният българин най-често се намира, и по този начин ще можем да насочим вниманието и интересите си към ония условия и състояния, в които ние днес обикновено пребиваваме. Това ще ни позволи да узнаем с какво най-често е заето нашето съзнание в днешния етап от развитието на българската нация. Тези данни са особено важни както за психологията и социологията, така и за лингвистиката, защото голяма част от думите и изразите, които обменяме във всекидневната си практика, е стереотипна и строго обусловена от нашата материална и духовна култура. Когато чрез фреквентния речник се установяват типичните състояния, в които най-често пребивава нашето съзнание, тогава ще имаме възможност по-лесно да анализираме ситуационните и лингвистични категории. Това е важно за езикознанието, а най-много за семантиката, лексикологията и лексикографията (*Фреквентен речник (Същност и значение)*. БЕ, 1965, кн. 2, с. 157–158).

– На края трябва да кажем, че фреквентният речник има първостепенно приложно значение за лингвистиката. Особено полезен е той за обучението по роден език на нашите ученици и за изучаването на езика от чужденци, а така също за авторите на учебници по роден език, за съставителите на двуезични и тълковни речници (*Фреквентен речник (Същност и значение)*. БЕ, 1965, кн. 2, с. 161).

– Изложените в статията области на лингвистиката, където успешно може да се прилага статистическият анализ, не изчерпват всичко. Перспективите, които се разкриват пред този анализ, са твърде големи. Бъдещето ще покаже както неговата сила, така и неговите успехи [...] Както изтъкнахме, лингвистиката е обръщала повече внимание на качествената страна на езиковите явления, а ко-

личествената им страна е отчитала несъзнателно и интуитивно. В това отношение трябва да се отбележи, че науката за езика се е развивала едностранчиво. Сега, когато се правят редица лингвистични изследвания върху количествената страна на явленията на езика, лингвистичната наука вече става в истинския смисъл на думата съвременна точна наука (*Възможности за прилагане на статистическия анализ в лингвистиката*. БЕ, 1968, кн. 1, с. 29).

*

Събирането и противопоставянето на идеите, вижданията и прогнозите на Радослав Мурафчиев разкриват тяхната значимост – в перспективата на времето, до мястото им в българската езиковедска наука днес – изобщо и по-специално в отделни нейни области. Обединяващата ги нишка е стремежът към точност и обективност в изследователската работа, резултат от използването на математикостатистическите методи в нея и – погледнато по-широко – от възприемането на квантитативния подход и нагласа към измерване. Нека отдадем дължимото към неговата пионерска работа, като отбележим най-ярките и конкретни постижения в това отношение.

Приложимостта на идеите на Радослав Мутафчиев в изследването на лексиката като система беше проилюстрирана и защитена в разработена под неговото ръководство дисертация, посветена на българските прилагателни за пространствен размер. Неин обект са около 50 прилагателни имена, извлечени от половинмилионна текстова извадка от авторовата реч на българската художествена проза. Установените семантично-структурни закономерности бяха проверени, затвърдени и разширени чрез многоаспектен статистически анализ. Практическото значение на получените резултати беше показано чрез приложени речникови статии, илюстриращи перспективността от разглеждането на лексиката като система в тълковната лексикография.

Цитираните тук две негови студии (от 1967 г. и 1972 г.), посветени на „статистически наблюдения“ върху стила на българската мемоарна литература от

последното десетилетие на 19-и век, от една страна, и на структурата на лексиката в български художествен и публицистичен текст, от друга, представляват всъщност задълбочени и детайлни съпоставително-статистически изследвания, доказващи задължителното включване на математикостатистическите методи, ако се стремим към точни и строго научни изводи, недостъпни за наблюдения с „просто око“. В първата – чрез многостранно съпоставяне на приликите и различията в статистическата структура на три мемоарни произведения и един художествен текст – мемоарът, който от литературната наука е причисляван към белетристиката – изобщо, тук е доказано поставен „на границата между стила на художествената проза и стила на публицистиката“. Това интересно изследване – в цялостната му разработка и с перспективите за по-нататъшното му продължение – беше определено навремето от М. Янакиев като откритие за българската езиковедска стилистика. Втората студия – по същия по принцип начин – противопоставя и дефинира чрез съвкупност от статистически данни и различителни показатели стила на художествената литература и публицистичния (вестникарски) стил.

И двете проучвания са изградени върху текстов материал, достатъчен като обем за получаването на доказано стабилни резултати; използваните математически формули са обсъждани и със специалисти-математици. Специално подчертавана в тях е ролята на корелационния анализ в подобен вид изследователска работа.

Радослав Мутафчиев – заедно с Мирослав Янакиев (има предвид разработваните под негово ръководство стотици статистически ориентирани дипломни работи от студенти-българи във Филологическия факултет на Софийския университет, част от които са били на разположение тук и на Р. Мутафчиев) – може да бъде поставен между основоположниците на така наричания и все по-широко навлизащ днес корпусен подход в българските езиковедски изследвания и особено в тълковната лексикография. Чрез анализите върху конкретен текстов материал той показва и плодотворността от сътрудничеството

между лингвисти и математици в развитието на българската езиковедска наука. Р. Мутафчиев беше член на организационния комитет на проведената през 1975 г. Първа национална конференция по използване на математическите модели и електронно-изчислителната техника в лингвистиката, като втората част на темата беше реално „защитена“ чрез работата върху Честотния речник на българската публицистика.

Честотният речник на българската публицистика представя лексиката, сло-вообразуването и морфологията на българските вестници (всекидневници), излизали в десетилетието 1966–1975 г. Създаден е върху извадка с обем от половинмилионен текстов масив, подреден в три части – Азбучен списък, Рангов списък и Обратен честотен речник по части на речта. Математическото програмиране беше обезпечено от специалисти на Института по математика и информатика на Българската академия на науките. Трите му части предоставят данни за по-нататъшни обобщения, разработки и анализи, частично вече направени и предстоящи, със стилистична и още повече – със социолингвистична насоченост на интерпретаторската работа (вж. прогнозите на Р. Мутафчиев и в тази посока, по-компактно изложени на с. 11). Социолингвистичният аспект би разширил своята стойност, ако те се поставят в съпоставителен хронологичен план – в рамките на целия тоталитарен печат, а така също и излизащи извън него – назад и напред във времето. За по-широки справки на разположение в печатен вид е и пълният архивен текстов материал.

В много от своите работи, както се вижда от приведените тук цитати и особено от библиографията на неговите трудове, Р. Мутафчиев обръща внимание и посвещава на езика на българските писатели и по-специално – на българските поети. В по-късните си публикации той изтъква голямото значение в тази изследователска работа на отделните честотни и честотно-тълковни речници, направени върху материала на цялостното им творчество. В българската лексикография за съжаление оставащ все още като единствен е излезлият само в първия си том тълковно-честотен речник на езика на Христо Ботев. В чуждестранната

лингвистика обаче езикът на българската поезия е обект вече на компютърни честотни речници – общо за българския поетически език (в Швеция) и на Вапцаровата поезия, с продължение на темата и в нови направления – в Русия (речниците са издадени в България).

Все пак, очертаното от Р. Мутафчиев в това отношение не е оставено без продължение – върху основните положения на инструкциите, предложени за първоначалната обработка на текстовия материал в Честотния речник на българската публицистика, се опира работата върху два компютърно обработени речника на лириката на Яворов – римно-комбинаторен (публикуван) и честотен (достигнал до завършване). В тях е продължена и неговата идея за сътрудничество между лингвисти и математици – в случая с Института по математика и информатика и с Института за информационни и комуникационни технологии на БАН.

Честотните речници на българската поезия и изследователската работа върху техния материал биха очертали детайлна и проникновена съпоставителна картина на езика на българските поети, поставяща филологическата изследователска работа върху нова основа. Нейните резултати – в подходящ вид – биха могли да бъдат привлечени в преподаването в българското училище – като мост, насочващ вниманието на учениците върху връзката между литературния и стилово-езиковия анализ. Активното им и творческо участие в този процес би било принос към така често споменаваната необходимост от формиране на мислещи хора – особено днес, когато се поставя въпросът за реформиране на българската образователна система.

И в тази област, както и във всичко, оставено ни от Радослав Мутафчиев, перспективите са заслужаващи нашето внимание – особено сега, когато безпрепятственото навлизане на съвременните нови технологии в работата на лингвиста с техните наистина неограничени възможности би доразвило и тласнало далеч напред обхвата на неговите идеи. С това бихме отдали заслуженото уважение и преклонение към неговата памет...

Елена Тодорова